

Razvoj stomatološke zaštite u Osijeku

Zdenka Mandić i Slavica Dječka

Privatna polivalentna stomatološka ordinacija

Stručni rad

UDK 616.314:614.4(497.5 Osijek) (091)

Prispjelo: 25. kolovoza 1999.

Prve arhivske podatke o zdravstvu u Osijeku nalazimo krajem 17. stoljeća, a podaci o počecima zubarstva obilniji su i vezani za djelatnost kirurga-brijača u 18. stoljeću. U to doba u posebnom popisu razlikuju se "ispitani", kvalificirani kirurzi i seoski brijači. Već 1762. godine osječki Magistrat donosi načelno rješenje o ograničenju "brijačkog mediciranja", pa se brijačima dozvoljava samo liječenje rana, kostoloma, vađenje zuba, puštanje krvi, a zabranjuje se liječenje unutrašnjih bolesti i pisanje recepata.

Početak 19. stoljeća u Osijeku prigodice, na proputovanjima, rade "zubni liječnici", pa svoje usluge oglašavaju u novinama. Iz tog doba datira i naša prva disertacija "DE GLOSSITIDE".

Prva pučkoprosvjetna knjiga o njezi i liječenju zuba i usta - rijetkost za ono doba, objavljena je u Osijeku 1890. godine. Pisac je Geza Bauer, koji se kao neliječnik naziva "Zahnartist". To je razdoblje, kada zubarska "praxis aurea" privlači prve liječnike zubare, pa ih autori spominju kao preteče moderne stomatologije u Osijeku.

Ključne riječi: Osijek, stomatološka zaštita

Prema pisanim zapisima u srednjem vijeku, zubarstvo se našlo u rukama "barbira-brijača" i vašarskih šarlatana. Upravo otuda pretpostavljamo da početke zubarstva u Osijeku smijemo tražiti među prvim osječkim brijačima. Prvi među njima, koji se bavio i zahvatima na zubima, spominje se već 1469. godine u popisu poreznih obveznika grada Osijeka i njegove okoline (2).

Mnogo više podataka o brijačima, koji su se po tadašnjem običaju bavili malom kirurgijom, pa i zubarstvom, nalazimo u najranije poznatom popisu osječčkog stanovništva od 1698. do 1702. godine, iako ne postoje iscrpniji podaci o njihovom radu i stručnoj spremi. Stanovništvo Osijeka u to doba vrlo je raznoliko. Pokraj starosjedilaca, koji su preživjeli tursku okupaciju, zajedno s vojskom dolaze u oslobođeni Osijek i brojni stranci. Obzirom na njihovu brojnost i naklonost strane državne vlasti, postaju vodeća snaga u životu grada. Stoga u javnom životu, umjesto narodnog, postaje njemački jezik glavni oblik sporazumijevanja (4).

Novi doseljenici stižu iz Štajerske, Kranjske, Bavorske, Moravske, Italije, Francuske i susjedne Ugarske. Upravo zbog toga naslućuje se da su tadašnji osječki brijači-kirurzi izučili zanate u svojim postojbinama, a jednim dijelom u vojsci. U popisu osječčkog građanstva spominje se 1697. godine brijač Heinrich Mayer, a kasnije 1702. godine Ernest Mayer ranarnik, Hanns Gaspar Amon (Ammon) brijač, svi nastanjeni u Tvrđi. Brijač Amon bio je vrlo ugledan, a u svom zanimanju vješt i vrstan, pa je 1705. godine čak izabran za gradskog suca. U kasnijim popisima građanstva do 1705. godine spominju se mnogobrojni brijački-kirurzi, a među njima i brojni vojni brijači-kirurzi. Ukupno se spominje njih 33. S obzirom na veliki broj vojnika, bilo je tada i mnogo vojnih ranarnika. Svaka pukovnija imala ih je po nekoliko. Osim toga bilo je i gradskih ranarnika, ali nam je za sada jedino poznat Ernest Heinrich Mayer, koji se poimence spominje 08. 06. 1697. godine. Nema sumnje da je tada među brijačima-kirurzima bilo i vrlo sposobnih ljudi, pa među njima i vještih zubara.

Polovicom 18. stoljeća u najstarijem zapisniku općine Osijek-Tvrđa, od 1705. do 1746. godine, a i u drugim gradskim spisima, spominje se vrlo problematični brijač Stephan Nickhlosch, zat-

varan zbog dugova, a na lošem glasu i zbog nestručnog rada, te pretjeranih novčanih zahtjeva od siromašnih ljudi. Upravo zbog toga osječki Magistrat već 1762. godine donosi načelno rješenje o ograničenju brijačkog mediciranja. Dozvoljava se samo vađenje zuba, puštanje krvi, liječenje rana i kostoloma, dok se zabranjuje liječenje unutrašnjih bolesti i pisanje recepata. Recepte koje bi barbira napisao morao je potpisati medicus (5).

Krajem 18. stoljeća neki su od tih brijača-kirurga kirurški zanat, a uz to ekstrakciju, pa i liječenje zubi, učili u Austriji na vojnim kirurškim školama, ili, čak, na Univerzitetu u Budimu. Drugi su imali znatno skromnije obrazovanje, pa se za jednog spominje da je kirurški zanat učio u osječkom Donjem Gradu, a za drugog u Dalju. Krajem 18. stoljeća i početkom 19. uz ove brijače-kirurge, koji se usput bave primitivnim zubarstvom, u Osijeku prigodice na proputovanjima rade i zubni liječnici, uvijek stranci, većinom iz Ugarske. Svoje usluge oglašavaju u osječkim listovima, a ordiniraju u osječkim svratištima. Ovaj običaj oglašavanja zubarskih usluga zadržao se i kasnije u Osijeku, pa u osječkim kalendarima početkom ovog stoljeća nalazimo takve oglase. To je doba kada se početkom stoljeća u liječenju zubobolje služe još i stavljanjem pijavica (3).

Zbog stoljetne zapostavljenosti, zubarstvo je i u nas ostavilo malo pisanih tragova. Upravo zbog toga treba istaknuti da je poznati osječki liječnik dr. Vasa Anastasijević već 1826. godine u Pešti napisao i objavio svoju disertaciju stomatološkog sadržaja "DE GLOSSITIDE", za sada prvu poznatu disertaciju iz područja stomatologije.

Već krajem 19. stoljeća, u doba kada su pučke prosvjetne knjige o njezi i liječenju zuba i usta u nas još vrlo rijetke, osječki zubar Geza Bauer objavljuje 1890. godine svoju knjižicu na hrvatskom i njemačkom jeziku, pod naslovom "Kako se njeguju i uzdržavaju zubi i usta".

Knjižica sadrži 23 stranice, a za stomatologe, napose one koji se bave medicinskom povijesti, vrlo je zanimljiva. Bauer u njoj piše o izmjeni zubi, o liječenju šupljih zubi i plombiranju. Bavi se postankom i posljedicama zubnog kamenca, opisuje ekstrakcije zubi suvremenim klijestima, a opisuje i povijesni razvoj umjetnih zubi. On prvi spominje amputiranje zubnog živca, te nakon

toga dozvoljava plombiranje. Hvali moderni stroj koji omogućuje da se bez boli izvrši plombiranje zubi.

Bauerova knjižica ima i reklamni karakter, jer sadrži cjenik. Upravo iz tog cjenika dobiva se prvi put uvid u rad osječkih zubara. Iz cjenika saznajemo da se bavi ekstrakcijom zubi, popravljanjem zubi, stomatološkom protetikom, ortodontijom i postavljanjem umjetnog nepca iz kaučuka za probušene nepce.

Geza Bauer nije liječnik, pa se u svojoj knjižici naziva "Zahnartistom". Na prijelomu stoljeća i u prvom desetljeću našeg stoljeća Bauer je bio jedan od najvršnjih osječkih zubara (1).

Zubarstvo je dvadesetih godina ovog stoljeća u Osijeku zaista "praxis aurea". To je doba mode zlatnih zubi, pa se mnogi zubi bruse, da bi se stavile zlatne navlake. Veliki broj liječnika predjeljuje se za zubarstvo, pa liječnici zubari lijepo, ponekad čak raskošno opremaju ordinacije, nastojeći i na ovaj način privući pacijente.

U to vrijeme u Osijeku rade dr. Heinrich Diamant, dr. Jakob Racz, dr. Geza Fein, dr. Makso Keiser, dr. Milan Čaćinović, dr. Lavoslav Kraus, dr. Blanka Fichtner-Kordić, dr. Rober Fein, i, nešto kasnije, dr. Edo Vučić i dr. Rudolf Hofer. Uz navedene zubne liječnike, u to doba radili su i zubni tehničari, koji su radili u ordinacijama zubnih liječnika ili samostalno, izučivši zubarstvo kao zanat.

Već 1918. godine zubarstvom se u Osijeku bavi poznati operetni pjevač Vladimir Majhenić, kasnije Ladislav Reintz, Đuro Nelken, Vladimir Ebenspanger, pa i vlasnik plesne škole i učitelj plesa Stjepan Topalović. To je razdoblje kada, poslije perioda stagnacije, stomatologija u Osijeku znatno napreduje. Mnogi liječnici zubari specijaliziraju u Berlinu, Beču ili Pešti, pa na stranim klinikama proširuju svoja znanja, a svoje opreme usavršavaju i nabavkom rendgenskih aparata za stomatologe. Prvi takav aparat posjedovao je u Osijeku 1939. godine dr. Lavoslav Kraus.

Iako u Osijeku dvadesetih i početkom tridesetih godina radi veći broj liječnika zubara i zubnih tehničara, liječenje zubi privilegija je imućnijih ljudi. Tek osnivanjem zubarske ambulante pri Okružnom uredu za osiguranje radnika, omogućeno je liječenje zubi i širim slojevima. Činovnici su se tada liječili kao osiguranici "Merkura", a školska mladež organizirano se liječi tek od

19. 12. 1926. godine u "Ambulanti za zube" pri novoosnovanom Domu narodnog zdravlja u Osijeku.

Poslije drugog svjetskog rata nastaju reforme u zdravstvu, pa se nameće potreba poboljšanja i proširenja zubo-zdravstvene zaštite. U svezi s tim, javlja se i potreba edukacije stomatoloških kadrova. Osniva se Odontološki odjel pri Medicinskom fakultetu u Zagrebu, gdje studenti, uz opće medicinsko, dobivaju i stomatološko obrazovanje. Godine 1954. dolazi u Osijek prvi diplomirani liječnik-stomatolog.

Kao rezultat potrebe većeg broja stručno educiranih kadrova, 1961. godine osnovana je u Osijeku Viša stomatološka škola, koja je uspješno djelovala osam godina. U njoj je promovirano 220 studenata u zvanje višeg zubara, pa su ti kadrovi, osposobljeni za dobar stručni rad, podmirili u to doba potrebe za stomatološkim djelatnicima u Slavoniji.

Moramo napomenuti da je i stomatološka medicina usko povezana s tehničkim naprecima, koji, uz znanstvena dostignuća, znatno uvjetuju njen razvitak. Danas su stomatološke ambulante u Osijeku opremljene suvremenom opremom, pa se jedan dio liječnika-stomatologa, uz svoj redovan rad, bavi i znanstveno istraživačkim radom. Kao rezultat takve aktivnosti, danas u Osijeku imamo niz stomatologa specijalista iz svih stomatoloških disciplina, a i znanstveni rad je primjeren, što potvrđuje veliki broj objavljenih znanstvenih i stručnih radova. Nekoliko liječnika-stomatologa obranilo je i svoje znanstvene radove, pa danas u Osijeku imamo doktore i magistre stomatoloških znanosti.

LITERATURA

1. Bauer G. Kako se njeguju i uzdržavaju zubi i usta, Osijek 1890.
2. Firinger K. Popis poreznih obveznika Osijeka i njegove okoline iz godine 1469. - Osječki zbornik, br. XIV.-XV. Osijek 1973.-1975;233.
3. Kaić Z, Čatović M. Stomatološko zdravstveno prosvječavanje u kontinentalnom dijelu Hrvatske od druge polovice 18. st. do 1914. godine. Med Zagreb. 1974;25(6).
4. Mažuran I. Stanovništvo Osijeka 1693.-1703;49,71,88.
5. Utvić V. Zdravstvena zaštita osječkog okruga krajem XVIII. st. Med Vjes 1969;1(2):33-6.

THE BEGINNINGS OF STOMATOLOGY IN OSIEK

Zdenka Mandić and Slavica Dješka
Private dental surgery

ABSTRACT

The first archives data on the health care in Osijek date back to the late 17th century and the data on the beginnings of dentistry are more numerous and related to the activities of "barber-surgeons" in the 18th century. At that time there were separate lists of "examined", qualified surgeons and country barbers. As soon as 1762, the Magistrate of Osijek passed a principle decision on the limitations for "barbers" medicinal practice", so that barbers were only allowed to treat wounds and broken bones, pull out teeth and let blood, whereas they were forbidden to treat internal diseases and write prescriptions.

In the early 19th century, travelling "dental doctors" occasionally came to Osijek and announced their services in the newspapers. At that time our first dissertation "DE GLOSSITIDE" was written.

The first popularly written handbook on oral care and treatment - a real rarity for the time - was published in Osijek in 1890. The author was Geza Bauer, who, not being a physician, called himself a "Zahnartist". That was the period when the dental "praxis aurea" attracted the first dental physicians, who are regarded by the authors as the forerunners of the modern stomatology in Osijek.

Key words: Osijek, stomatology